

Лук'яненко О. В. Повсякдення замкнених груп: проблеми архівної евристики, унікальності та спільності / Лук'яненко Олександр Вікторович // Історична регіоналістика на зламі століть: актуальні питання: Матеріали Міжнародної наукової конференції, 25-26 квітня 2012 р. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – С.75-78.

Лук'яненко О.В.,

Полтавський національний педагогічний університету імені В. Г. Короленка
ПОВСЯКДЕННЯ ЗАМКНЕНИХ ГРУП: ПРОБЛЕМИ АРХІВНОЇ ЕВРИСТИКИ,
УНІКАЛЬНОСТІ ТА СПІЛЬНОСТІ

Коло моїх наукових інтересів протягом декількох років включає у себе дослідження повсякдення та еволюції світогляду колективів вищої педагогічної школи УРСР часів «відлиги». Відверто «макроісторичного», загальнодержавного у розробці цієї теми шукати не варто. Натомість вона постає одним із зразків звуження предмету історичного пошуку. І хоча у ній відбувається постійне звернення до прикладів з вишів усієї України, все ж наголос стоїть на глибинності мікроісторичного підходу, за якого прискіпливо вивчається один навчальний заклад. Для цього залучаються першочергово документи регіонального (обласного) архіву та відомчого архівосховища вишу.

Однією з проблем подібних досліджень є проблема архівної евристики. Пошук належної документальної бази для наукових висновків, окрім багатих на факти усних свідчень, у відтворенні регіонального повсякдення може бути доволі сутужним. Особливо ж він ускладнюється, коли регіоналізація географічна переростає у локалізацію групову. У слід за Наталією Христич [1] наголосимо, що архівна евристика тут постає не стільки математичним алгоритмом, скільки процесом творчим, який часто супроводжує пошук навмання, сподівання на випадок та банальне довготерпіння у читанні однотипних і часто відсторонених від безпосередньої теми дослідження документів.

Одразу логічно визначитися з інформаційними блоками, які планується заповнити фактичним матеріалом з архівних справ. Звичайно, їхній перелік

значно зміниться з опрацюванням документів, які часто відкривають ті сторони повсякдення регіонів, про які навіть не здогадувались на початку. Для повсякдення освітян такими, до прикладу, можуть бути: матеріально-побутові умови навчально-виховного процесу, житлові умови викладачів та студентів, матеріальне забезпечення, дозвілля, девіантна поведінка, делінквентна поведінка. До цього кола у процесі роботи можуть додатися проблеми, що впливають з суспільно-політичного ладу: релігійність освітян, мовно-національна ідентифікація, ставлення до політичних процесів та осіб тощо.

Найповніша інформація, безперечно, концентрується у безпосередніх документах установ (наприклад, у матеріалах фонду Р-1507 та П-251 Держархіву Полтавської області, містяться документи Полтавського педінституту та його партійної організації). Їхня мова жива, часом навіть неприйнятна для ока «класичного історика», який звик уникати у роботі «гострими» слівцями, «пекучими» конфліктами та неоднозначним трактуванням. Схожа «нецензурована» партією та начальниками інформація може бути знайдена у особових справах співробітників та студентів вишів. Автобіографії, особисті листки з обліку кадрів, доповідні, рецензії, звіти – усе це і є найбільш животворним матеріалом для історика повсякдення.

Зауважу, що акцент у дослідженні повсякдення мусить стояти більше на регіональних розвідках, а не на пошукові у центральних архівосховищах. Ніхто не заперечує комплексності останніх, проте, у більшості випадків до їхніх схронів за радянських часів потрапляли матеріали, просіяні крізь сито декількох редагувань: від секретаря парторганізації до першого секретаря обкому. І, з рештою, до рук дослідника потрапляє спотворений портрет дійсності. У роботі мені доводилось неодноразово опрацьовувати один і той самий документ у різних фондах: у ЦДАГО України (ф.1, оп.24, оп.71), ЦДАВО України (ф.166, оп.15 тощо), у матеріалах Полтавського обкому (ф.П-15), міськкому КПУ (ф.П-12), райкомах міста (ф.П-13) аж до його «першовитоків» у парторганізації педінституту. Кількість позначок олівцем та чорнилом, закреслень та вставок у прямому розумінні просто змінювали дійсність. Тому,

торкаючись питання архівної евристики у проблемах регіонального і групового повсякдення, раджу працювати у режимі «розширеної свідомості» та «архівної всеїдності». Це означає: не обмежуватись пошуком у лише безпосередньо пов'язаних з темою фондах та включати наукову інтуїцію у читанні «між рядків»: ніколи не знаєш, звідки надійде відповідь на злободенні питання розвідок.

Інша проблема студій з історії повсякдення, це зведення до купи картини в усіх регіонах до становища у державі загалом. Дослідження сучасних науковців здебільшого торкаються саме питань побуту всієї країни [2; 3]. У багатьох з них заявляється глибинний регіональний підхід, класова, гендерна, професійна диференціація. Гарним прикладом буде дослідження Миколи Брегеда [4]. Комплексність і ґрунтовність роботи, яку він провів, поза сумнівом, має бути прикладом для наслідування. Автор залучив широке коло джерел; читаючи працю, можна виокремити певні регіональні особливості розвитку поглядів населення УРСР на зміни у країні доби «відлиги».

Проте, існує одне але: зведення регіонального, унікального до масштабу загальнодержавного нівелює саму значущість одиничного. Дослідник змальовував реакцію занадто різних верств населення, занадто віддалених і відмежованих географічними, культурно-історичними і навіть просто моральними кордонами. Виникало питання, наскільки спільними були мотиви таких дій, наскільки тотожними були технології впливу людей; як впливали кардинально різні побутові умови життя населення на їхнє бачення світу. Загалом, попри багату джерельну базу, цікаві проміжні висновки, розмова про спільність побуту та реакції різних (навіть більше – розрізнених) верств населення подібна до опису спільності мотив паліїв в історії. Погодимося, що мотиви, які штовхали Нерона спалити Рим, були зовсім іншими від тих, що спонукали Кутузова зробити те ж саме з Москвою.

Проблема подальшої нівеляції унікальності регіональних студій у їхньому зведенні «під один дах» у спробі мікроісторичного дослідження властива не лише праці М. Брегеда. Ми обрали її для прикладу лише через її свіжість у

науковому обігу, але не через низку якихось применшуючих її роль критеріїв. Навпаки, починання її дуже плідні, однак із заувагами Ігоря Татарінова, який нещодавно дорікнув колу науковців, що «більшість робіт з історії українців – узагальнюючі, а не звертають увагу на окремі періоди та групи» [5].

Тому, як висновок, стоятиму на позиції того, що в сучасній науковій сфері регіональні студії не мусять тяжіти до швидких комплексних узагальнень, принаймні, доки не накопичать достатньої позитивістської фактологічної бази, потужних теоретичних висновків, які не будуть зломлені під тиском комплексності й авторитетності великих узагальнюючих праць.

Список посилань на джерела та літературу

1. Христова Н. М. Архівна евристика: практичні аспекти / Наталя Миколаївна Христова [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті : http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5_2010/35.pdf
2. Прохоренко О. А. Характерні риси та особливості повсякденного життя науково-педагогічної інтелігенції 40-х-50-х років ХХ століття / Оксана Прохоренко / / Історія повсякденності: теорія та практика : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Переяслав-Хмельницький, 14-15 травня 2010 року / [упор.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Б.]. – П-Хм., 2010. – С.187-189.
3. Хоменко Н. Повсякденне життя студентської молоді повоєнної України / Наталія Хоменко / / Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К. : Інститут історії України НАН України. – 2009. – №15. – С.305-321.
4. Брегеда М. В. Процес десталінізації і суспільні настрої українського населення у 1953-1964 рр. : Монографія / Микола Володимирович Брегеда – Миколаїв, 2010. – 187 с.
5. Татарінов І. Методологічні проблеми дослідження повсякденного життя працівників важкої промисловості Української РСР у перше повоєнне десятиліття. / Ігор Татарінов / / Історія повсякденності : теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Переяслав-Хмельницький, 14-15 травня 2010 року [упор. : Лукашевич О.М., Нагайко Т.Б.]. – П-Хм., 2010. – С.167-169.